

INSON KAPITALINING MAMLAKAT IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

PhD, dots. **Bozorova Saxobat**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0003-7815-4245

s.abdujabbarovna@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada inson kapitalining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri o'rganilgan. Inson kapitaliga sarflangan investitsiyalar, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga bo'lgan e'tibor, shuningdek, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, aholi daromadini oshirishning ishonchli yo'li ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, tadqiqotda har bir hududdagi aholi jon boshiga umumiy daromadlarning o'zgarishi tahlil qilingan. Maqola so'ngida inson kapitalini rivojlantirishning mamlakatda aholi daromadi, ishsizlik, inflyatsiya kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri ifodalangan, inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, aholi daromatlari, ta'lim, sog'liqni saqlash, turmush darajasi, ijtimoiy soha.

ВЛИЯНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ

PhD, доц. **Бозорова Сахобат**

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье изучается влияние человеческого капитала на экономическое развитие страны. Инвестиции в человеческий капитал, внимание к образованию и здравоохранению, а также реформы, проводимые государством, зарекомендовали себя как надежный способ увеличения доходов населения. В исследовании также были проанализированы изменения в общем доходе на душу населения в каждом регионе. В заключение статьи описывается влияние развития человеческого капитала на макроэкономические показатели, такие как доход, безработица и инфляция в стране, а также приводятся предложения и рекомендации по развитию человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, доходы населения, образование, здравоохранение, уровень жизни, социальная сфера.

THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

PhD, assoc. prof. **Bozorova Sahobat**

Tashkent State University of Economics

Abstract. The article studies the impact of human capital on the economic development of the country. It is shown that investments in human capital, attention to education and healthcare, as well as reforms implemented by the state, are a reliable way to increase the income of the population. The study also analyzed the changes in total per capita income in each region. At the end of the article, the impact of human capital development on macroeconomic indicators such as population income, unemployment, inflation in the country is expressed, and proposals and recommendations are given for the development of human capital.

Keywords: human capital, population income, education, healthcare, standard of living, social sphere.

Kirish.

Jahonda mamlakatlar iqtisodiyotini rivojlantirishda inson kapitaliga samarali yondashish muhim rol o'ynaydi, chunki har bir mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti uning aholisining bilimlari, ko'nikmalari va yangiliklarga qodirligiga bog'liq. Inson kapitali, ya'ni yoshlarning ta'limi, professional rivojlanishi va sog'liqni saqlash tizimining yaxshilanishi, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, innovasiyalar olib kelish va raqobatbardosh bozorda muvaffaqiyatli bo'lish uchun muhim manba hisoblanadi. Shu sababli, mamlakatlar o'zining inson kapitalidan to'g'ri va samarali foydalanishga alohida e'tibor qaratayotgan bugungi kunda, bu sohadagi strategik investisiyalar iqtisodiy o'sish va barqaror taraqqiyotning asosi bo'lib xizmat qilmoqda.

Shuning uchun, inson kapitalidan samarali foydalanish — bu har bir mamlakatning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlash uchun kalitdir. Agar mamlakat o'z aholisining qobiliyatlarini to'liq rivojlantirishga e'tibor qarata olsa, ular nafaqat o'zlarining maqsadlariga erishish, balki jahon miqyosidagi raqobatga ham barham berish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Darhaqiqat mamlakatimizda ham inson kapitalini rivojlantirish, undan barcha bosqichlarda samarali foydalanish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11 sentabr 2023 yil 158-sonli Farmoni «O'zbekiston — 2030» strategiyasining birinchi ustuvor yo'nalishida inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan bir qator maqsad va chora-tadbirlar belgilangan. Ushbu yo'nalishda har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlar yaratish, ta'lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan (Farmon, 2023).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, 2024 yil 23 sentabrdagi “Kambag'allikdan farovonlik sari” dasturi PQ-330-son qarorining “Barqaror bandlik va yuqori daromad topishga erishish, tadbirkorlar bilan o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatish, “drayver” loyihalarni amalga oshirish, yer maydonlarini kambag'al oilalarga ijaraga berish, tadbirkorlikka jalb qilish” deb nomlangan ikkinchi bandining birinchi xat boshida “2024-yil yakuniga qadar 500 ming, 2025-yil davomida 1 million nafar aholini kambag'allikdan chiqarish choralarini ko'rish yuzasidan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish” shuningdek “Ta'lim olish va kasb-hunarga o'rganish imkoniyatini yaratish, maktabgacha ta'lim bilan qamrovni oshirish, xorijiy tillarga, kasb-hunarga yoki mutaxassislikka o'qitish, oliy ma'lumot olishga ko'maklashish” deb nomlangan uchinchi bandining birinchi xat boshida “Kambag'al oilalarning farzandlarini maktabdan tashqari ta'lim va sport to'garaklariga qamrab olish darajasini oshirish”, ikkinchi xat boshida 2025-yil yakuniga qadar respublikadagi 3 — 7 yoshli bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrov darajasini 80 foizga yetkazish ko'zda tutilgan (Qaror, 2024).

Adabiyotlar sharhi.

Inson kapitali mamlakat iqtisodiyotiga, aholi daromadlariga ta'sirini o'rganish, iqtisodiy rivojlanish, ta'lim, sog'liq va ijtimoiy imkoniyatlar bilan bog'liq muammolarni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Inson kapitali tushunchasini ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar o'z tadqiqotlarida o'rganganlar.

Jumladan Beckerning 1964-yilda nashr etilgan "Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education" asari inson kapitali nazariyasining asosiy asarlaridan biridir. Ushbu asarda Becker ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarga qilingan investitsiyalarni shaxsiy va ijtimoiy daromadlarni oshirishga qaratilgan iqtisodiy faoliyat sifatida tahlil qiladi. Uning fikricha, bunday investitsiyalar shaxslarning ish haqi va mehnat unumdorligini oshirishga hissa qo'shadi. Becker ta'limni iqtisodiy nuqtai nazardan baholaydi va uni ishchi kuchining mahsuldorligini oshiradigan investisiya sifatida ko'radi. Insonning sog'lom bo'lishi ham ish unumdorligiga ta'sir qilishini ta'kidlaydi. Inson kapitaliga qilingan investitsiyalardan faqat shaxs emas, balki butun jamiyat ham foyda ko'radi, bilimli aholi jinoyatchilik darajasini pasaytiradi, innovasiyani rivojlantiradi, iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi

degan fikrlarni ilgari suradi. Beckerning ushbu asari inson kapitali konsepsiyasini rivojlantirishda va iqtisodiy nazariyaga kiritishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, 1992-yilda iqtisodiyot sohasidagi Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan (Beker, 1964).

"The Human Capital Edge" asarida mualliflar Bryus va Kay (2002) samarali xodimlarni boshqarish amaliyoti va aktsiyadorlar qiymatini yaratish o'rtasidagi muhim aloqani o'rganadilar. Keng qamrovli tadqiqotlar va real misollarga tayanib, ular raqobatdosh ustunlik uchun inson kapitalini jalb qilishda kompaniyalar amalga oshirishi mumkin bo'lgan 21 ta asosiy amaliyotni tadqiq etadilar. Ushbu amaliyotlar xodimlarni yollash va ushlab turishdan boshlab samaradorlikni boshqarish va etakchilikni rivojlantirishgacha bo'lgan butun hayotiy tsiklini qamrab oladi. Pfau va Kay (2002) inson kapitali strategiyalarini biznes maqsadlari va madaniyati bilan muvofiqlashtirish muhimligini ta'kidlab, HR rahbarlari va yuqori lavozimli rahbarlarning tashkiliy o'zgarishlarni amalga oshirishdagi rolini ta'kidlaydilar. Olimlar inson kapitalini boshqarishga tizimli yondashuvni qo'llash orqali kompaniyalar xodimlarning faolligini, mahsuldorligini va innovatsiyalarini oshirishi mumkin, natijada barqaror uzoq muddatli o'sish va rentabellikka olib keladi degan fikrdalar.

Levi va Murnanening (2003) "Yangi mehnat taqsimoti" asarida texnologiyaning ish tabiatiga va XXI asr mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga o'zgaruvchan ta'siri o'rganiladi. Mualliflarning ta'kidlashicha, hisoblash texnologiyalari, xususan, sun'iy intellekt va mashinani o'rganish sohasidagi yutuqlar ish o'rinlarini qayta shakllantirmoqda va kuchli kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lgan ishchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Keng ko'lami amaliy tadqiqotlarga asoslanib, Levy va Murnane tarmoqlar va kasblar bo'yicha ko'nikmalarga bo'lgan o'zgaruvchan talabni tahlil qilib, murakkab muammolarni hal qilish, ijodkorlik va shaxslararo muloqotning ortib borayotgan ahamiyatini ta'kidlaydilar. Ular, shuningdek, ushbu tendentsiyalarning ta'lim va ishchi kuchini rivojlantirishga ta'sirini muhokama qiladilar, odamlarning tobora raqamli iqtisodiyotda rivojlanishini ta'minlash uchun umrbod ta'lim va malaka oshirishga investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydilar.

Kassioning (2019) "Insonlarga sarmoya kiritish" asari inson resurslari tashabbuslarining tashkilot faoliyatiga moliyaviy ta'sirini baholash uchun keng qamrovli asosini taklif etadi. Empirik tadqiqotlar va amaliy tadqiqotlarga asoslanib, Cascio xodimlarni yollash, o'qitish va rivojlantirishga investitsiyalar qanday qilib kompaniyalar uchun o'lchanadigan daromad keltirishi mumkinligini ko'rsatadi. U "inson resurslari hisobi" tushunchasini inson kapitali qiymatini miqdoriy baholash va HR aralashuvining investitsiya rentabelligini baholash vositasi sifatida taqdim etadi. Cascio, shuningdek, inson kapitali strategiyalarini biznes maqsadlariga moslashtirish muhimligini ta'kidlab, strategik qarorlar qabul qilishda rahbarlik qilishda HR ko'rsatkichlari va tahlillarining rolini o'rganadi. Inson resurslarini boshqarishda ma'lumotlarga asoslangan yondashuvni qo'llash orqali kompaniyalar o'zlarining ishchi kuchiga investitsiyalarini optimallashtirishlari, xodimlarni jalb qilish va ushlab turishni kuchaytirishlari va oxir-oqibat barqaror o'sish va rentabellikni ta'minlashlari mumkin.

Rozenfeld va Spillanening (2021) "O'quv egri chizig'i" raqamli asrda biznes maktablari oldida turgan muammolar va boshqaruv ta'limiga innovatsion yondashuvlarga bo'lgan ehtiyojning provokatsion tahlilini taklif etadi. Akademiya, sanoat va texnologiya tushunchalariga tayangan holda mualliflar talabalarni tez rivojlanayotgan biznes landshafti talablariga yaxshiroq tayyorlash uchun biznes maktablari o'z o'quv dasturlari, pedagogika va yetkazib berish modellarini qanday qayta ko'rib chiqayotganini o'rganadilar. Ular tajribali o'rganish, onlayn ta'lim va fanlararo hamkorlik kabi rivojlanayotgan tendentsiyalarni muhokama qilib, o'quvchilarni rivojlantirishning muhimligini ta'kidlaydilar. Rozenfeld va Spillane, shuningdek, axloq, barqarorlik va xilma-xillikni o'zida mujassam etgan boshqaruv ta'limiga yanada yaxlit yondashuvni qo'llab-quvvatlab, ijtimoiy va atrof-muhit o'zgarishida biznes maktablarining rolini o'rganadi. Innovatsiyalar va moslashuvchanlikni o'zlashtirgan

holda, biznes maktablari biznes rahbariyati va tadbirkorlikning kelajagini shakllantirishda dolzarb va ta'sirli bo'lib qolishi mumkin.

Ushbu olimlar inson kapitalidan samarali foydalanish nafaqat insonning o'ziga, balki mamlakat iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri tas'irini asoslashgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot jarayonida inson kapitalini rivojlantirishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganish bo'yicha iqtisodiy tizimlar va nisbatlarni o'rganishga tizimli yondashuv, kompleks baholash, qiyosiy va solishtirma tahlil, guruhlash usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Inson kapitalini rivojlantirish, ya'ni ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy malaka va umuman odamlarning salohiyatini oshirish iqtisodiy taraqqiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Inson kapitalining rivojlanishi aholi daromadlari, ish bilan bandlik va inflyasiya darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim va malaka oshirgan ishchilar yuqori mehnat unumdorligini ta'minlab, ish xaqларini oshiradi, bu esa umumiy iqtisodiy o'sishga va aholi turmush darajasining yaxshilanishga olib keladi. Shuningdek, inson kapitalini rivojlantirish ishsizlik darajasini kamaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiyotda inflyasiyani boshqarishda ham muhim rol o'ynaydi.

Mamlakatimizda 2024 yilda ijtimoiy soha xarajatlari uchun davlat byudjetidan 33 919,7 mlrd so'm yoki umumiy xarajatlarning 48,2 foizi miqdorida mablag' ajratildi. Bu xarajatlar YaIMga nisbatan 12,9 foizni tashkil etdi. 2024 yilning 1-choragida ta'lim-tarbiya sohasida islohotlarni yanada chuqurlashtirish, ta'lim standartlari va dasturlarini takomillashtirish, umumta'lim maktablar, professional ta'lim muassasalar va oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash masalalariga katta e'tibor berildi.

Xususan, ijtimoiy soha xarajatlarining asosiy qismini (47,2 foizini) tashkil etgan ta'lim tizimi muassasalarini saqlash va ularni rivojlantirish xarajatlariga Davlat byudjetidan 16 012,1 mlrd so'm yoki o'tgan yilning mos davriga nisbatan 2 972,7 mlrd so'm ko'p mablag' ajratildi.

Maktabgacha ta'lim sohasi bo'yicha: Maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish borasida amalga oshirilayotgan islohatlar natijasida maktabgacha ta'lim tizimida davlat xususiy sherikligini rivojlantirish faol qo'llab quvvatlanmoqda. Bunda, 6 780 ta davlat maktabgacha ta'lim muassasida va 26 315 ta nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 2 267,3 nafar maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tarbiya olib kelmoqda.

Bu o'z navbatida, Respublika bo'yicha maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning 74,3 foizini maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish imkonini berdi. Hisobot davrida maktabgacha ta'lim tizimiga jami 3 019,7 mlrd so'm yoki 2023 yilning mos davriga nisbatan 474,8 mlrd so'm ko'p mablag' ajratildi. Shundan respublika byudjetidan 1 581,4 mlrd so'm hamda mahalliy byudjetlar hisobidan 1 438,3 mlrd so'm mablag' ajratilgan.

2024 yilning 1-choragida Davlat-xususiy sherikchiligi asosida tashkil etilgan maktabgacha ta'lim muassasalariga subsidiyalar uchun 751,0 mlrd so'm yoki 2023 yilning mos davriga nisbatan 151,8 mlrd so'm ko'p mablag' yo'naltirildi.

So'ngi yillarda maktab ta'limi sifatini, ulardagi sharoitlarni yaxshilash, o'quvchi o'rnini ko'paytirish bo'yicha ko'plab ishlar amalga oshirildi. O'z navbatida, umumta'lim sohasiga 2024 yilning 1-choragida 10,4 trln so'm yoki 2023 yilning mos davriga nisbatan 1,8 trln so'm ko'p mablag' ajratildi.

2024 yilning 1-choragida Kadrlar tayyorlash sohasiga jami 2,6 trln so'm yoki 2023 yilning mos davri bilan taqqoslaganda 648,7 mlrd so'mga ko'p mablag' yo'naltirildi. Ushbu mablag'larning 1,4 trln so'mi ish haqi va ish haqiga ajratmalar uchun sarflangan. Kadrlar tayyorlash bo'yicha amalga oshirilgan xarajatlarning 28,3 foizi yoki 730,3 mlrd so'm qismi o'rta maxsus va professional ta'lim muassasalarini saqlash hamda ushbu yo'nalishlarda ta'lim oluvchilarga qulay sharoitlar yaratilishini ta'minlash uchun sarflandi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish, ayniqsa, o'rta maxsus va professional ta'lim tizimini mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar o'zining aniq ifodasini moliyaviy ko'rsatkichlarda ham topmoqda. 2022–2024 yillar 1-choraklari kesimida ta'lim muassasalariga ajratilgan mablag'lar hajmidagi **muttasil o'sish** buning yaqqol dalilidir. (1-jadval)

1-jadval

2022-2024 yillarda o'rta maxsus va professional ta'lim muassasalariga ajratilgan mablag'lar (mlrd so'm)

Yo'nalishlar	2022 yil 1-chorak	2023 yil 1-chorak	2024 yil 1 - chorak	2022 yilga nisbatan o'sish %
Akademik liseylar	61,7	74,4	89,4	144,9
Kasb-hunar maktablari	233,2	286,6	397,4	170,4
Kollejlar	83,9	22,8	149,0	177,6
Texnikumlar	30,7	44,2	87,2	284,0
Jami	413,3	433,1	730,3	176,7

Sohaga **jami ajratilgan mablag'lar** 2022 yil 1-choragida 413,3 mlrd so'm bo'lgan bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 730,3 mlrd so'mga etdi. Bu esa **176,7%** o'sishni anglatadi va davlat tomonidan sohaga bo'lgan e'tibor ortganini ko'rsatadi.

Akademik liseylar uchun ajratilgan mablag'lar 61,7 mlrd so'mdan 89,4 mlrd so'mgacha o'sib, **144,9%** ni tashkil etdi. Bu ta'lim sifati va uning akademik darajasini oshirishga qaratilayotgan sa'y-harakatlarning samarasidir.

Kasb-hunar maktablari eng yuqori mablag' ajratilgan yo'nalishlardan biri bo'lib, 2024 yilda 397,4 mlrd so'mni tashkil etdi. Bu 2022 yilga nisbatan **170,4%** o'sishni anglatadi. Mazkur ko'rsatkichlar mamlakatda yoshlarni amaliy kasblarga tayyorlash, ish bilan ta'minlash va iqtisodiyotda raqobatbardosh kadrlar etishtirish borasidagi islohotlarning ustuvor yo'nalish ekanini ko'rsatadi.

Kollejlarga ajratilgan mablag'lar 83,9 mlrd so'mdan 149,0 mlrd so'mgacha oshgani bilan, 2023 yildagi vaqtincha pasayish ortidan qayta tiklanganini ko'rish mumkin. 2022 yilga nisbatan **177,6%** o'sish qayd etilgan. **Texnikumlar** uchun 2022 yilda 30,7 mlrd so'm ajratilgan bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 87,2 mlrd so'mgacha oshgan va **284,0%** ko'rsatkich bilan eng yuqori o'sishga ega bo'lgan muassasalardan biriga aylangan. Bu sohadagi talab va imkoniyatlar ortib borayotganini ko'rsatadi.

Umuman olganda mamlakatimizda o'rta maxsus va professional ta'lim muassasalariga ajratilgan mablag'lar hajmidagi barqaror va ko'p hollarda yuqori sur'atdagi o'sish mamlakatda inson kapitalini rivojlantirish, mehnat bozorini yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlash va iqtisodiy o'sishga xizmat qiluvchi mutaxassislarni tayyorlashga bo'lgan ustuvor e'tiborni yaqqol aks ettiradi.

Kadrlar tayyorlash sohasining yana bir qismi bo'lgan oliy ta'lim muassasalarini saqlash, malaka oshirish tadbirlarini tashkil etish va boshqa xarajatlar uchun hisobot davrida 1,6 trln so'm xarajatlar amalga oshirilgan.

Inson kapitalining mamlakat iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganishda O'zbekiston iqtisodiy holatini ifodalaydigan ko'rsatkichlar deb yalpi ichki mahsulot (YaIM / GDP), ishlab chiqarish hajmi, ishsizlik darajasi, aholi real daromadlari, **inflyasiya** darajasini olamiz. Keling ulardan ba'zi birlarini tahlil qilib ko'rasimiz.

Inson kapitalining rivojlanishi natijasida xususiy sektorning o'sishi va umumiy iqtisodiy rivojlanishg va aholi daromadlari ortishiga ta'sir ko'rsatadi (2-jadval)

2-jadval

Aholi jon boshiga umumiy daromadlar hajmi (hududlar kesimida)

Klassifikator	2021 yil	2022 yil	2023 yil	2024 yil	2021 yilda 2024 yilga nisbatan %
O'zbekiston Respublikasi	15421,7	18373,9	20764,5	24111,9	156.3%
Qoraqalpog'iston Respublikasi	11731,8	13779,1	15037,5	16858	143.7%
Andijon viloyati	13449,7	16443,6	19236,1	21926,3	163.1%
Buxoro viloyati	18910	22320,7	24267,7	27508	145.5%
Jizzax viloyati	13668,5	15567,4	17389,2	19435,1	142.1%
Qashqadaryo viloyati	12597,9	15054,4	16366,7	18473,5	146.6%
Navoiy viloyati	25887,5	28358,1	32537	38112,3	147.3%
Namangan viloyati	11915,5	14415,1	15291,1	16849	141.4%
Samarqand viloyati	13231,2	15721	16701,5	19215,4	145.2%
Surxondaryo viloyati	12282,4	15031,9	16205,8	17880	145.6%
Sirdaryo viloyati	13185,1	15028,4	16954,9	19036,5	144.4%
Toshkent viloyati	16957,8	19122,6	21563,1	25123,3	148.1%
Farg'ona viloyati	11741	14350,6	17320,7	19119,9	162.9%
Xorazm viloyati	16292,2	20155,2	20509,2	23410,8	143.7%
Toshkent shahri	31502	38143,6	47183,4	60594,4	192.3%

2-jadvalda aholi jon boshiga umumiy daromadlar (ming so'm) 2021–2024 yillar oralig'ida har bir hudud uchun ko'rsatilgan. O'zbekiston Respublikasining umumiy ko'rsatkichlari 2021 yilda 15 421,7 so'mdan 2024 yilda 24 111,9 so'mga oshgan. O'sish foizi 156.3% bo'lib, mamlakatdagi umumiy daromadning hududlar kesimidagi o'sish dinamikasi barqaror.

Toshkent shahrida 2021 yildagi aholi jon boshiga daromad 31 502 so'm bo'lgan bo'lib, 2024 yilga kelib, 60594.4 so'mga etgan. Bu o'sish 92.3% tashkil etadi, ya'ni Toshkentdagi iqtisodiy faoliyatning bir necha barobar oshganini ko'rsatadi. Toshkent shahrining yuqori o'sishi innovatsiyalar, investitsiyalar va yangi ish o'rinlari tashkil etilishini aks ettiradi.

Farg'ona viloyati (62.9%) va Andijon viloyatida (63.1%) aholi daromadlari 60% dan o'sgan, bu aholining ijtimoiy va iqtisodiy vaziyatining yaxshilanganini ko'rsatadi. Farg'ona va Andijon viloyatlarida axborot va kommunikatsiya texnologiyalari, agrosanoat sektoridagi islohotlar va ilg'or amaliyotlar aholi daromadlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi, Xorazm viloyati va Buxoro viloyati hamda boshqa hududlarda daromadlar 40-50% ga o'sgan. Bu holat, shu jumladan, mazkur viloyatlardagi infratuzilma yangilanishlari va savdo, sanoat, agrar sektordagi islohotlarning natijasidir.

Namangan (41.4%), Jizzax (42.1%) va Samarqand (45.2%) viloyatlarida o'sish esa, umumiy tendensiyaga muvofiq, ma'lum darajada yuqori. Bu hududlarda ta'lim va ish bilan ta'minlash dasturlari, agroindustrial maydonlarda ishlab chiqarish va ishlab chiqarish sektorlari rivojlangan.

Navoiy va Qashqadaryo viloyatlaridagi o'sish yuqori, bu erkin iqtisodiy zonalar, hududdagi sanoat sektori va yanada ko'proq ish o'rinlarining yaratilishi bilan izohlanadi.

O'zbekiston Respublikasining umumiy o'sishi 156.3% bo'lib, bu mamlakatdagi hamma hududlarda umumiy iqtisodiy barqarorlikni va inson kapitalining yaxshilanishini anglatadi. Toshkent viloyatida 148.1% o'sish ko'rsatilayotgani ham aholi jon boshiga daromadlarning barqaror o'sishiga ishora qilmoqda.

O'sish foizining yuqori bo'lishi, maxsus investisiyalar va inson kapitaliga bo'lgan sarmoyalar natijasida, ishlab chiqarish, savdo, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlaridagi islohotlarning ijobiy samarasini ko'rsatadi. Toshkent shahridagi yuqori o'sish o'zaro bog'liq — bu shaharning iqtisodiy markaz bo'lishidan va ish o'rinlarining ko'payishidan dalolat beradi. Barcha hududlarda aholi daromadlarining o'sishi, inson kapitalining rivojlanishi natijasida iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatganligini va odamlarning hayot darajasini yaxshilaganini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar.

Inson kapitalini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotiga bir nechta muhim ko'rsatkichlar ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu omillar, iqtisodiy o'sish, ish bilan bandlik, daromadlar, savdo, hamda inflyasiya darajasi kabi asosiy ko'rsatkichlarda namoyon bo'ladi.

Inson kapitalini rivojlantirish, ya'ni ta'lim, sog'liqni saqlash va malaka oshirishga qaratilgan investisiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Bu esa, ishchilarning yuqori unumdorligi orqali, umumiy ishlab chiqarish va milliy sog'lom o'sishni ta'minlaydi. Ta'lim darajasi yuqori bo'lgan aholi iqtisodiy faollikni oshirib, yangi texnologiyalarni qabul qilishga qodir bo'ladi, bu esa iqtisodiyotning tez o'sishiga xizmat qiladi.

Inson kapitalini rivojlantirish, odamlarning malakasini oshirish, yangi ko'nikmalarni o'rgatish va ularga yangidan-yangi ish o'rinlarini taqdim etishni nazarda tutadi. Bu ishsizlik darajasini kamaytirishga, ish bilan bandlikni oshirishga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Malaka oshirgan va ta'limga ega bo'lgan ishchilarning bozordagi talabga mos keluvchi ishlarda faol ishlashlari ish bilan bandlik darajasini yaxshilaydi.

Inson kapitalini rivojlantirish, ta'lim va malakaga investisiya kilish aholi daromadlarini oshirishga olib keladi. Oliy ta'lim va kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lgan odamlar yuqori ish haqlariga ega bo'lib, ularning xarid qudrati oshadi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotning boshqa sohalariga ijobiy ta'sir ko'rsatib, aholi turmush darajasini yaxshilaydi.

Inson kapitalini rivojlantirishning iqtisodiy barqarorlikka qaratilgan ijobiy ta'siri bor. Kasb-xunar va ta'lim darajasi yuqori bo'lgan aholi, iqtisodiyotning samarali faoliyat ko'rsatishiga yordam beradi, bu esa narxlar ko'tarilishini, ya'ni inflyasiya darajasining oshishini nazorat qilishga ko'maklashadi. Malaka oshirgan ishchilarning ishlab chiqarish unumdorligining oshishi, narxlarning barqarorligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Inson kapitalining rivojlanishi, mamlakatning maxsus va kasbiy bilimlardan foydalanish darajasini oshirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu omil mamlakatning xalqaro bozorda raqobatbardoshligini kuchaytirib, iqtisodiy barqarorlik va rivojlanishni ta'minlaydi. Yaxshi ta'lim va kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lgan ishchilar mamlakatning global bozordagi rolini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Inson kapitalini rivojlantirish mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi uchun aniq va samarali yo'nalishlar kerak. Shu bois, inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan bir necha takliflarni ilgari suramiz:

- Maktablardan tortib oliy ta'lim muassasalarigacha, ta'limning har bir bosqichi malaka va bilimlarni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu, o'z navbatida, ish bilan bandlikni oshirishga, aholi daromadlarini yaxshilashga va yuqori malakali kadrlar orqali ishlab chiqarish unumdorligini oshirishga yordam beradi. Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun, davlat va xususiy sektor tarafidan ta'limga investisiya qilish zarur.

- Insonning sog'lig'ini saqlash va uni yaxshilash uchun qo'shimcha sarmoyalarni yo'naltirish, aholi ishga layoqatli va barqaror holda faol ishlashini ta'minlaydi. Sog'liqni saqlashning yaxshilanishi, ishchi kuchining unumdorligini oshirishga, shuningdek, ishsizlik va iqtisodiy muammolarni kamaytirishga olib keladi. Xususan, aniq profilaktika va davolash dasturlariga yo'naltirilgan investisiyalar aholining ish faoliyatini uzluksizligini va rivojlanishini ta'minlaydi.

- Raqobatbardosh iqtisodiyotni yaratish uchun zamonaviy texnologiyalar va innovasiyalarga e'tibor qaratish zarur. Shuning uchun, innovation sohalarga ta'lim va kasbiy tayyorgarlik dasturlarini kiritish talab qilinadi. Ishchilarning texnologik bilimlarini oshirish, yuqori texnologik sohalarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va shu orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga olib keladi. Bu, shuningdek, global bozorda mamlakatning raqobatbardoshligini oshiradi.

- Inson kapitalini rivojlantirish davlat, xususiy sektor va mahalliy hokimiyatlar o'rtasida samarali hamkorlikni talab qiladi. Davlat o'zining siyosatini ishlab chiqarishda mahalliy hokimiyatlar va tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi, bu esa inson kapitaliga e'tiborni kengaytirishga, mintaqaviy muammolarni hal qilishga va ijtimoiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi. Bu usul ish bilan bandlik, daromadlarni va sohaviy o'sishni mustahkamlashga ko'maklashadi.

Ushbu takliflar inson kapitalini rivojlantirishning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, shu jumladan, iqtisodiy o'sish, ish bilan bandlik, inflyasiya, savdo va umumiy farovonlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishga yordam beradi.

Adabiyotlar/Адабиётлар/Литература/References:

Becker G.S. (1964) *Human capital: A Theoretical and empirical analysis.*

Bryus N. Pfau and Ira T. Kay (2002) *The human capital edge : 21 people management practices your company must implement (or avoid) to maximize shareholder value.* New York, NY [u.a.] : McGraw-Hill. *The human capital edge : 21 people management practices your company must implement (or avoid) to maximize shareholder value* - EconBiz

Cascio, W. F., Boudreau, J. W., & Fink, A. A. (2019). Investing in People: Financial Impact of Human Resource Initiatives (3-bosqich). *Society for Human Resource Management. Investing in People: Financial Impact of Human Resource Initiatives: Boudreau, John W., Cascio, Wayne F., Fink, Alexis A.: 9781586446093: Amazon.com: Books*

Farmon, (2023) *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston – 2030" to'g'risidagi PF-158-son Farmoni, 11.09.2023 yil. PF-158-son 11.09.2023. «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida.*

Frank S. Levy. Richard J. Murnane. (2003) *The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration.* Massachusetts Institute of Technology (MIT) - Department of Urban Studies & Planning. *The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration* by David H. Autor, Frank S. Levy, Richard J. Murnane :: SSRN

Qaror, (2024) *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Kambag'allikdan farovonlik sari" dasturi. PQ-330-son Qarori, 23.09.2024.*

Rosenfeld, A., & Spillane, J. (2021). *"The Learning Curve: Rethinking Business School Education in the Digital Age".* Harvard Business Review.